

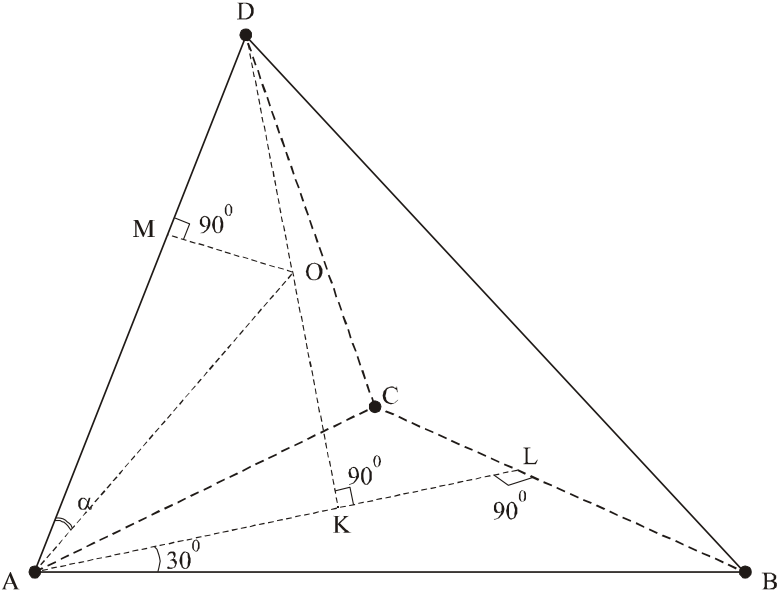
CONCURSUL NAȚIONAL DE FIZICĂ "EVRIKA!"

Ediția a 20 - a

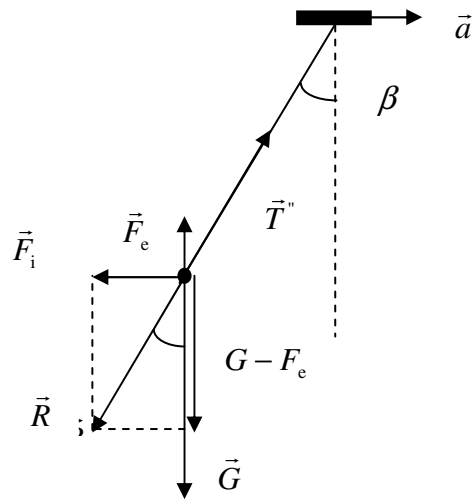
7 – 9 mai 2010 – Brăila

CLASA a XII-a

Barem de notare

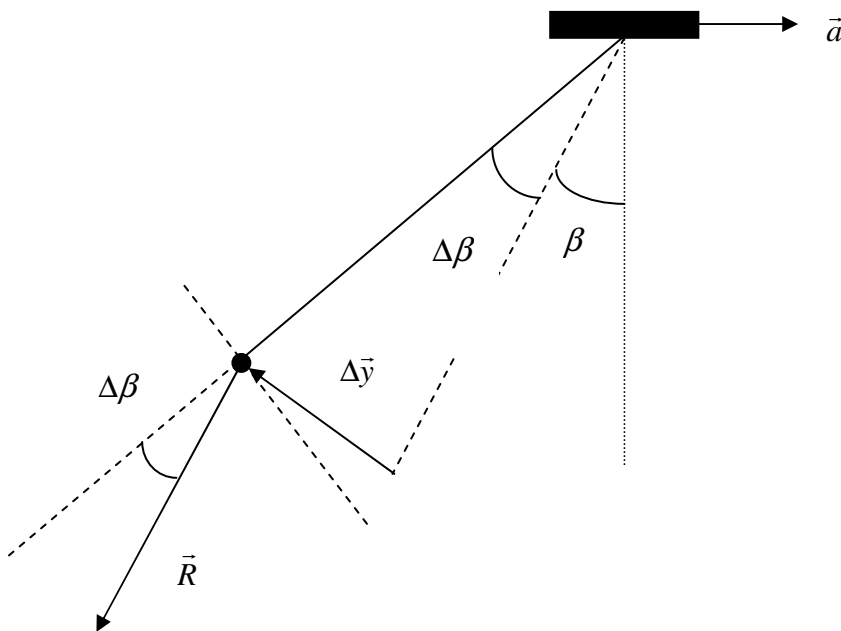
Problema 1	Parțial	Punctaj
Barem – Problema 1		10
A) Oscilațiile fiind simetrice, punctele materiale se vor afla permanent în vârfurile unui tetraedru regulat, lungimea muchiei acestuia variind periodic. Pentru a înțelege mai bine mișcarea fiecărui punct material să considerăm sfera circumscrisă care trece prin vârfurile tetraedrului regulat, al cărei centru se află în centrul de simetrie al tetraedrului. Fiecare punct material se va deplasa de-a lungul razei sferei respective. În desenul din figura alăturată am reprezentat tetraedrul regulat ABCD, fiecare muchie având lungimea l, și am notat O centrul sferei circumscrise. Raza sferei circumscrise este $OA = OD = r$. Înălțimea DK a tetraedrului este axă de simetrie, iar punctul K este centrul triunghiului echilateral ABC. Rezultă: $AK = \frac{2}{3}AL = \frac{2}{3}AB\cos 30^\circ = \frac{l}{\sqrt{3}};$ $DK = \sqrt{AD^2 - AK^2} = l\sqrt{\frac{2}{3}};$ $AM = MD = \frac{l}{2}; OM \perp AD;$ $\triangle OMD \sim \triangle AKD;$	0,25 0,25 0,25 0,25 0,25	3.00

0,25

În aceste condiții, utilizând figura alăturată, pentru forța responsabilă de oscilațiile pendulului, obținem:

0,25

$$F = R \sin \Delta\beta = \sqrt{(mg - F_e)^2 + m^2 a^2} \sin \Delta\beta,$$

0,20

care, pentru oscilații mici devine:

$$F = \sqrt{(mg - F_e)^2 + m^2 a^2} (\Delta\beta); \Delta y \approx l \Delta\beta;$$

0,10

$$F = \frac{\sqrt{(mg - F_e)^2 + m^2 a^2}}{l} \Delta y;$$

0,25

$$k = \frac{\sqrt{(mg - F_e)^2 + m^2 a^2}}{l}; F = k \Delta y; \vec{F} = -k \Delta \vec{y},$$

0,25

ceea ce dovedește că și în acest caz oscilațiile pendulului sunt armonice;

$$k = m\omega^2 = m \frac{4\pi^2}{T^2} = \frac{\sqrt{(mg - F_e)^2 + m^2 a^2}}{l};$$

0,20

$$T^2 = \frac{4\pi^2 ml}{\sqrt{(mg - F_e)^2 + m^2 a^2}};$$

0,10

$$T^2 = \frac{4\pi^2 l}{\sqrt{\left(g - \frac{q}{m} E\right)^2 + a^2}};$$

0,10

$$T_0^2 = \frac{4\pi^2 l}{g - \frac{q}{m} E}; \quad g - \frac{q}{m} E = \frac{4\pi^2 l}{T_0^2};$$

0,10

$$T^2 = \frac{4\pi^2 l}{\sqrt{\frac{16\pi^4 l^2}{T_0^4} + a^2}};$$

0,10

$$T = 2\pi \sqrt{\frac{l}{\sqrt{\frac{16\pi^4 l^2}{T_0^4} + a^2}}};$$

0,10

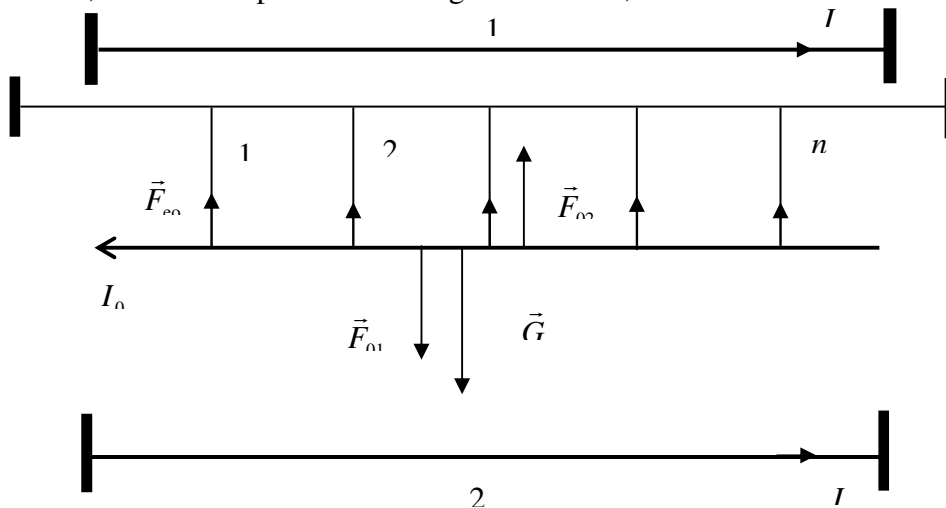
$$T = 2\pi T_0 \sqrt{\frac{l}{\sqrt{16\pi^4 l^2 + a^2 T_0^4}}};$$

0,25

$$\tan \beta = \frac{F_i}{G - F_e} = \frac{a}{g - \frac{qE}{m}}; \quad \tan \beta = \frac{a T_0^2}{4\pi^2 l}.$$

0,25

C) Forțele care acționează asupra conductorului mobil, asigurând echilibrul acestuia, fiind cele reprezentate în figura alăturată, rezultă:

0,25

$$\vec{G} + \vec{F}_{01} + \vec{F}_{02} + n\vec{F}_{e0} = 0;$$

0,25

$$F_{01} = F_{02} = \mu_0 \frac{I_0 I}{2\pi d} l,$$

0,25

unde l este lungimea fiecărui conductor;

$$\vec{F}_{01} = -\vec{F}_{02}; F_e = k(\Delta y_0),$$

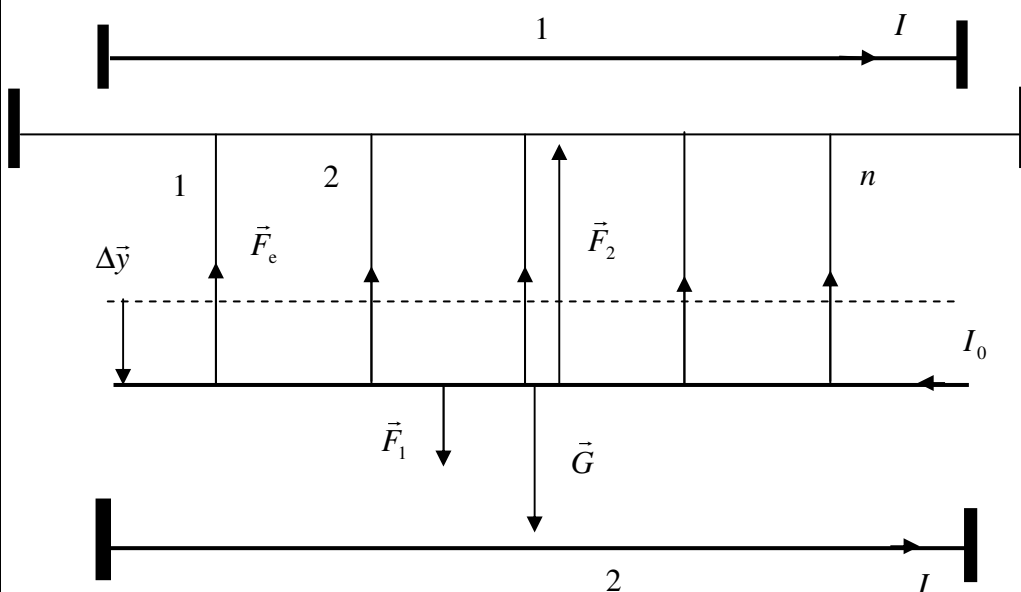
0,25

unde (Δy_0) este alungirea fiecărui resort, corespunzător poziției de echilibru a conductorului mobil;

0,25

$$nk(\Delta y_0) = mg.$$

Când conductorul mobil este deplasat față de poziția de echilibru, așa cum indică figura alăturată, rezultanta forțelor responsabilă de oscilațiile conductorului mobil este:

0,25

$$\vec{F} = \vec{G} + \vec{F}_1 + \vec{F}_2 + n\vec{F}_e \neq 0;$$

0,10

$$F = -mg - F_1 + F_2 + nF_e;$$

0,10

$$F_e = k(\Delta y_0 + \Delta y);$$

0,10

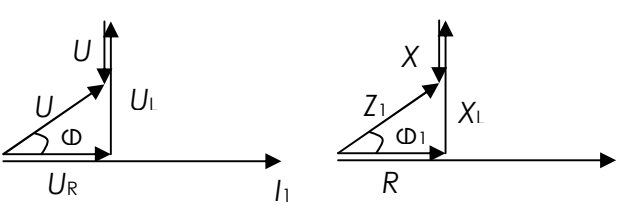
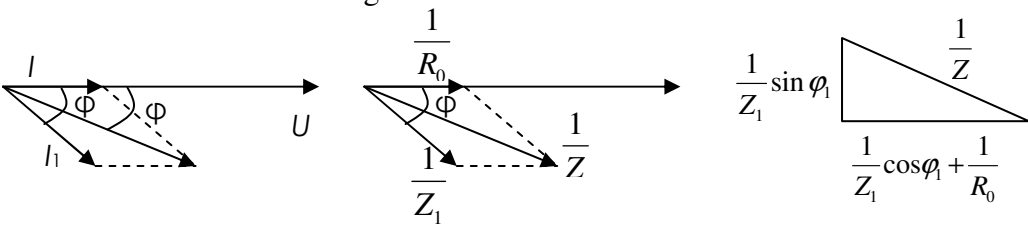
$$F_1 = \mu_0 \frac{I_0 I}{2\pi(d - \Delta y)} l = \mu_0 \frac{I_0 I}{2\pi d \left(1 - \frac{\Delta y}{d}\right)} l = \mu_0 l \frac{I_0 I}{2\pi d} \left(1 - \frac{\Delta y}{d}\right)^{-1} \approx \mu_0 l \frac{I_0 I}{2\pi d} \left(1 + \frac{\Delta y}{d}\right);$$

0,25

$$F_2 = \mu_0 \frac{I_0 I}{2\pi(d + \Delta y)} l = \mu_0 \frac{I_0 I}{2\pi d \left(1 + \frac{\Delta y}{d}\right)} l = \mu_0 l \frac{I_0 I}{2\pi d} \left(1 + \frac{\Delta y}{d}\right)^{-1} \approx \mu_0 l \frac{I_0 I}{2\pi d} \left(1 - \frac{\Delta y}{d}\right);$$

0,25

$F = \left(nk - \mu_0 l \frac{I_0 I}{\pi d^2} \right) \Delta y; K = nk - \mu_0 l \frac{I_0 I}{\pi d^2};$	0,10	
$F = K(\Delta y); \vec{F} = -K(\Delta \vec{y}),$ ceea ce dovedește că oscilațiile verticale mici ale conductorului mobil sunt armonice.	0,25	
Rezultă: $K = nk - \mu_0 l \frac{I_0 I}{\pi d^2} = m\omega^2 = m \frac{4\pi^2}{T^2};$	0,10	
$T = 2\pi d \sqrt{\frac{\pi m}{\pi n k d^2 - \mu_0 l I_0 I}}.$	0,25	
Oficiu		1,00

Problema 2- CLASA a-XII-a	Parțial	Punctaj
Barem – Problema 2		10
A) 4 puncte 1 punct a) Pentru latura serie R, L, C, parcursă de curentul cu intensitatea efectivă I_1: $Z_1 = \sqrt{R^2 + \left(L\omega - \frac{1}{C\omega}\right)^2}$ $\sin\varphi_1 = \frac{L\omega - \frac{1}{C\omega}}{Z_1} \quad \cos\varphi_1 = \frac{R}{Z_1}$ Pentru circuitul întreg:		

$$\frac{1}{Z} = \sqrt{\left(\frac{1}{Z_1} \cos \varphi_1 + \frac{1}{R_0}\right)^2 + \left(\frac{1}{Z_1} \sin \varphi_1\right)^2} = \sqrt{\frac{1}{R_0^2} + \frac{1}{R^2 + \left(L\omega - \frac{1}{C\omega}\right)^2} \left(1 + \frac{2R}{R_0}\right)}$$

;

$$U = IZ = \frac{IR_0}{\sqrt{1 + \frac{R_0(R_0 + 2R)}{R^2 + \left(L\omega - \frac{1}{C\omega}\right)^2}}};$$

$$U = \frac{IR_0}{\sqrt{1 + \frac{R_0(R_0 + 2R)}{R^2 + \left(L2\pi\nu - \frac{1}{C2\pi\nu}\right)^2}} = f(\nu).$$

1 punct b) Dependența tensiunii de frecvența ν este similară dependenței de pulsația ω .

Notăm:

$$f_1(\nu) = R^2 + \left(L2\pi\nu - \frac{1}{C2\pi\nu}\right)^2, \text{ cu } \nu \in (0, \infty),$$

respectiv:

$$f_1(\omega) = R^2 + \left(L\omega - \frac{1}{C\omega}\right)^2, \text{ cu } \omega \in (0, \infty).$$

Când

$$\left\{ \begin{array}{l} \omega \rightarrow 0 \\ \text{sau} \\ \omega \rightarrow \infty \end{array} \right\} \Rightarrow f_1(\omega) \rightarrow \infty \Rightarrow \frac{1}{f_1(\omega)} \Rightarrow 0 \text{ și } U \rightarrow IR_0,$$

$$\lim_{\substack{\omega \rightarrow 0 \\ \omega \rightarrow \infty}} U = IR_0, \text{ limita maximă.}$$

Ca urmare U are cel puțin un minim;

$U = \text{minim}$ când radicalul este maxim, respectiv $f_1(\omega) = \text{minim}$;

$$\frac{df_1}{d\omega} = f_1'(\omega) = 2\left(L + \frac{1}{C\omega^2}\right)\left(L\omega - \frac{1}{C\omega}\right) = 0,$$

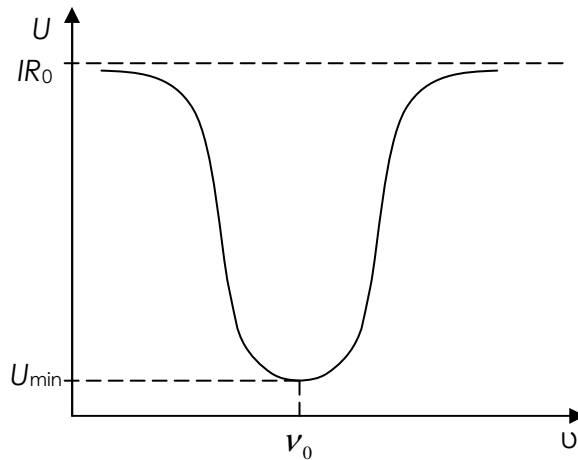
conduce la soluția fizică și unică;

$$\omega = \frac{1}{\sqrt{LC}} = \omega_0, \text{ respectiv } \nu_0 = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}.$$

Pentru $\nu = \nu_0$ se obține $U_{\min} = \frac{IR_0R}{R_0 + R}$, limita minimă.

1 punct c)

$$\nu_0 = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}}.$$

1 punct d) Graficul dependenței $U = f(\nu)$ este prezentat în desenul alăturat.

B) 5 puncte

2 puncte a) Varianta 1

Inițial, intensitatea curentului electric este nulă. După închiderea întrerupătorului, intensitatea curentului începe să crească și încarcă

condensatorul. Lucrul mecanic efectuat de sursă pentru a deplasa sarcina q pe circuit, se regăsește în energie a câmpului magnetic din bobină și în energie a câmpului electric din condensator:

$$qE = \frac{Li^2}{2} + \frac{q^2}{2C};$$

$$i^2 = \left(-\frac{1}{LC}\right)q^2 + \left(\frac{2E}{L}\right)q = f(q);$$

$$I_{\max}^2 = -\frac{\Delta}{4a} = \frac{CE^2}{L} \Rightarrow I_{\max} = E\sqrt{\frac{C}{L}}. \quad \mathbf{1 \text{ punct}}$$

Ulterior intensitatea curentului începe să scadă, $i \rightarrow 0$, își menține sensul și continuă să încarce condensatorul până când $i = 0$. În acest moment condensatorul este încărcat la maxim, $q = q_{\max}$, respectiv $u_C = U_{\max}$.

Deoarece în acest moment $i = 0$, lucrul mecanic efectuat de sursă pentru a deplasa sarcina q pe circuit, se regăsește doar în energie a câmpului electric din condensator:

$$q_{\max} E = \frac{q_{\max}^2}{2C}.$$

Se obține $q_{\max} = 2CE$, respectiv $U_{\max} = 2E$. **1 punct**

Varianta 2

$$\begin{cases} E + \left(-L \frac{di}{dt}\right) = \frac{q}{C}; \\ qE = \frac{Li^2}{2} + \frac{q^2}{2C}. \end{cases}$$

Când intensitatea curentului a ajuns la valoarea maximă, $\frac{di}{dt} = 0$, $E = \frac{q}{C}$, iar condensatorul este încărcat cu sarcina $q = CE$.

Lucrul mecanic efectuat de sursă pentru a deplasa sarcina electrică q pe circuit, se regăsește în energie a câmpului magnetic din bobină și în energie

a câmpului electric din condensator:

$$qE = \frac{LI_{\max}^2}{2} + \frac{q^2}{2C}.$$

Înlocuind $q = CE$ se obține $I_{\max} = E\sqrt{\frac{C}{L}}.$

Ulterior intensitatea curentului începe să scadă, își menține sensul și continuă să încarce condensatorul până când $i = 0.$

În acest moment $i = \frac{dq}{dt} = C \frac{du_C}{dt} = 0,$ deci tensiunea are un maxim,

$u_C = U_{\max},$ respectiv $q = q_{\max} = CU_{\max}.$

Deoarece $i = 0,$ lucrul mecanic efectuat de sursă pentru a deplasa $q = q_{\max}$ pe circuit, se regăsește doar în energie a câmpului electric din condensator:

$$q_{\max} E = \frac{q_{\max}^2}{2C}.$$

Se obține $q_{\max} = 2CE,$ respectiv $U_{\max} = 2E.$

3 puncte b) În ecuația circuitului, $E + \left(-L \frac{di}{dt}\right) = \frac{q}{C},$ utilizăm $i = \frac{dq}{dt}$ și obținem:

$$\frac{d^2q}{dt^2} + \frac{1}{LC}q - \frac{E}{L} = 0 \quad \text{respectiv} \quad q_{(t)}'' + \omega^2 q_{(t)} - \frac{E}{L} = 0. \quad (1)$$

Soluția ecuației (1) este de tipul $q_{(t)} = A \sin(\omega t + \varphi) + B,$ (2)

în care $\omega = \frac{1}{\sqrt{LC}},$ iar φ, A și B sunt constante ce urmează a fi determinate;

$$\frac{d^2q}{dt^2} = q_{(t)}'' = -\omega^2 A \sin(\omega t + \varphi). \quad (3)$$

Înlocuind expresiile $q''_{(t)}$ și $q_{(t)}$ în ecuația (1) se obține constanta $B = CE$.

Din expresia intensității curentului:

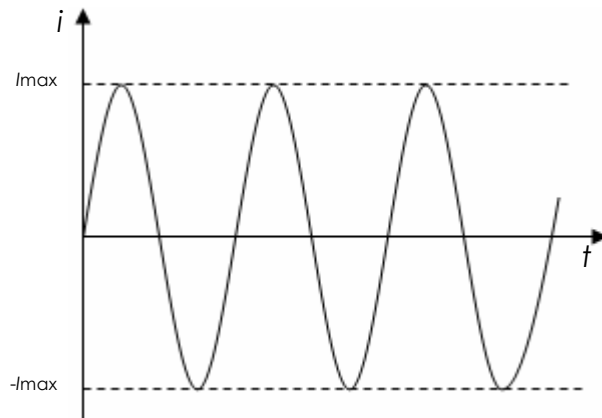
$$i = \frac{dq}{dt} = q'_{(t)} = \omega A \cos(\omega t + \varphi) = I_{\max} \cos(\omega t + \varphi),$$

obținem constanta $A = CE$.

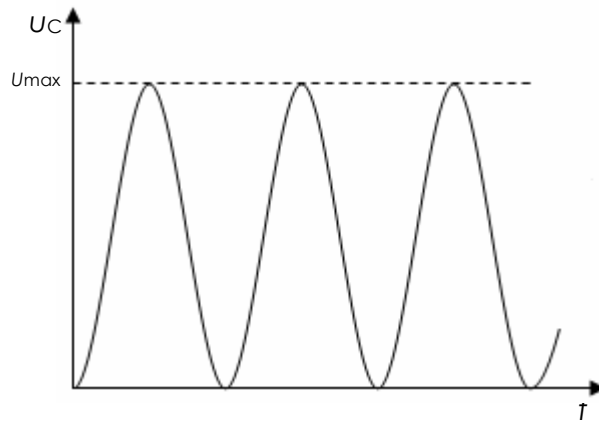
La momentul inițial, $t = 0$, intensitatea curentului era nulă, $i = 0$, iar condensatorul neîncărcat, $q = 0$, astfel încât se obține $\varphi = -\frac{\pi}{2}$;

$$\begin{cases} q_{(t)} = CE \sin\left(\omega t - \frac{\pi}{2}\right) + CE; \mathbf{1\ punct} \\ i_{(t)} = E \sqrt{\frac{C}{L}} \cos\left(\omega t - \frac{\pi}{2}\right); \mathbf{0,5\ puncte} \\ u_{(t)} = \frac{q}{C} = E \sin\left(\omega t - \frac{\pi}{2}\right) + E, \mathbf{0,5\ puncte} \end{cases}$$

ale căror grafice sunt prezentate în desenele alăturate.

0,5 puncte

0,5 puncte

Oficiu		1,00

Problema 3- CLASA a-XII-a	Parțial	Punctaj
Barem – Problema 3		10
A) 4 puncte Notăm $\beta = v/c, \beta < 1$. Conservarea energiei și impulsului: $\begin{cases} E = \varepsilon_1 + \varepsilon_2 \\ p^2 = p_1^2 + p_2^2 + 2p_1p_2 \cos \alpha \end{cases}$ $\left. \begin{matrix} E = mc^2 \\ p = mv = m\beta c \end{matrix} \right\} \Rightarrow E = \frac{pc}{\beta} \quad \text{și} \quad \begin{cases} \varepsilon_1 = h\nu_1 = p_1c; \\ \varepsilon_2 = h\nu_2 = p_2c. \end{cases}$ Folosim expresiile pentru E, ε_1 și ε_2, rezultă: $\begin{cases} p = \beta(p_1 + p_2); \\ p^2 = p_1^2 + p_2^2 + 2p_1p_2 \cos \alpha; \end{cases}$ $(\beta^2 - 1)(p_1^2 + p_2^2) + 2\beta^2 p_1p_2 = 2p_1p_2 \cos \alpha.$ Se obține: $\cos \alpha = \beta^2 - \frac{1 - \beta^2}{2} \left(\frac{p_1}{p_2} + \frac{p_2}{p_1} \right);$ $\cos \alpha_{\min} =$ maxim atunci când expresia $\left(\frac{p_1}{p_2} + \frac{p_2}{p_1} \right)$ este minimă.	1 p 1 p 1 p	

Notății: $\frac{p_1}{p_2} = x \text{ și } f_{(x)} = x + \frac{1}{x} = \frac{p_1}{p_2} + \frac{p_2}{p_1} \text{ cu } x \in (0, \infty),$ unde $f(x)$ reprezintă o sumă de doi termeni al căror produs este constant și are valoarea minimă atunci când termenii sumei sunt egali: $\frac{p_1}{p_2} = \frac{p_2}{p_1} \Rightarrow p_1 = p_2,$ respectiv atunci când se anulează derivata de ordinul întâi a funcției f: $f'_{(x)} = 1 - \frac{1}{x^2} = 0 \text{ când } x = 1, \text{ adică } p_1 = p_2.$ În acest caz $\alpha_{\min} = \arccos(2\beta^2 - 1)$. Dacă $p_1 = p_2$ atunci $\nu_1 = \nu_2$, $\varepsilon_1 = \varepsilon_2$, deci fotonii rezultați în urma dezintegrării au aceleași frecvențe, respectiv aceleași energii.	1 p	
B) 5 puncte Notății: S = sistemul de referință al laboratorului (SRL); S' = sistemul de referință legat de electron; $\lambda_0, \lambda, \theta$ = mărimi în S, respectiv $\lambda'_0, \lambda', \theta'$ = mărimi în S'. În S' are loc efect Compton pe un electron în repaus, astfel încât: $\lambda' = \lambda'_0 + 2 \frac{h}{m_0 c} \sin^2 \frac{\theta'}{2}. \quad (1)$ Vom determina λ'_0 din formulele frecvențelor în efectul Doppler longitudinal - cazul relativist: $\nu'_0 = \nu_0 \frac{\sqrt{1 - \beta^2}}{1 + \beta} = \nu_0 \sqrt{\frac{1 - \beta}{1 + \beta}} = \nu_0 \frac{1 - \beta}{\sqrt{1 - \beta^2}},$	0,5 p	

când electronul se deplasează în același sens cu fotonul;

$$\lambda'_0 = \lambda_0 \sqrt{\frac{1+\beta}{1-\beta}}. \quad (2)$$

0,5 p

Unghiul de împrăștiere în S' îl determinăm din legea de compunere a vitezelor:

$$u'_x = \frac{u_x - V}{1 - \frac{u_x V}{c^2}},$$

0,5 p

în care:

$$u_x = u \cos \theta = c \cos \theta; u'_x = u' \cos \theta' = c \cos \theta'; V = \beta c.$$

Se obține:

$$\cos \theta' = \frac{\cos \theta - \beta}{1 - \beta \cos \theta};$$

$$2 \sin^2 \frac{\theta'}{2} = \frac{(1+\beta)(1-\cos \theta)}{1-\beta \cos \theta}. \quad (3)$$

Înlocuim (2) și (3) în (1) și determinăm lungimea de undă a fotonului împrăștiat în sistemul de referință legat de electron:

$$\lambda' = \lambda_0 \sqrt{\frac{1+\beta}{1-\beta}} + \frac{h}{m_0 c} \frac{(1+\beta)(1-\cos \theta)}{1-\beta \cos \theta}.$$

1 p

Împrăștierea fotonului este un eveniment, văzut din S sub unghiul θ , având frecvența ν și lungimea de undă λ , iar din S' este văzut sub unghiul θ' , având frecvența ν' și lungimea de undă λ' .

Faza unei plane monocromatice este $\omega t - \vec{k} \vec{r}$ în S, respectiv $\omega' t' - \vec{k}' \vec{r}'$ în S'.

Numărul de oscilații, sau de lungimi de undă, trebuie să fie același indiferent de sistemul de referință:

$$N = \frac{\Delta\varphi}{2\pi} = \frac{\omega t - \vec{k}\vec{r}}{2\pi} = \frac{\omega' t' - \vec{k}'\vec{r}'}{2\pi}.$$

Utilizând transformările Lorentz de legătură între coordonatele spațio-temporale (x,y,z,t) și (x', y', z', t') din cele două sisteme de referință, S și S', obținem frecvențele și direcțiile de zbor ale fotonului:

$$\begin{cases} \omega = \frac{\omega' + k'_x V}{\sqrt{1 - \beta^2}} \\ k_x = \frac{k'_x + \frac{\omega' V}{c^2}}{\sqrt{1 - \beta^2}} \\ k_y = k'_y \\ k_z = k'_z \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} \omega' = \frac{\omega - k_x V}{\sqrt{1 - \beta^2}} \\ k'_x = \frac{k_x - \frac{\omega V}{c^2}}{\sqrt{1 - \beta^2}} \\ k'_y = k_y \\ k'_z = k_z \end{cases} \text{ respectiv}$$

$$\begin{cases} v = v' \frac{1 + \beta \cos \theta'}{\sqrt{1 - \beta^2}} \\ \cos \theta = \frac{\cos \theta' + \beta}{1 + \beta \cos \theta'} \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} v' = v \frac{1 - \beta \cos \theta}{\sqrt{1 - \beta^2}} \\ \cos \theta' = \frac{\cos \theta - \beta}{1 - \beta \cos \theta} \end{cases}$$

1,5 p

Pentru deplasare în lungul axei OX, $\theta = 0$ obținem $\theta' = 0$ și formulele frecvențelor înainte de împrăștiere, efect Doppler longitudinal:

$$v'_0 = v_0 \frac{1 - \beta}{\sqrt{1 - \beta^2}} \text{ respectiv, } v_0 = v'_0 \frac{1 + \beta}{\sqrt{1 - \beta^2}}.$$

0,5 p

Ca urmare:

$$\lambda = \lambda' \frac{1 - \beta \cos \theta}{\sqrt{1 - \beta^2}}.$$

Înlocuind λ' calculat anterior obținem:

$$\lambda = \left(\lambda_0 \sqrt{\frac{1 + \beta}{1 - \beta}} + \frac{h}{m_0 c} \frac{(1 + \beta)(1 - \cos \theta)}{1 - \beta \cos \theta} \right) \left(\frac{1 - \beta \cos \theta}{\sqrt{1 - \beta^2}} \right).$$

0,5 p

Oficiu

1,00